

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. КОРЕЦЬКОГО**

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Анатолій Леонідович

УДК 341.29

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ЗАБРУДНЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД**

Спеціальність 12.00.11 – міжнародне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В. М. Корецького.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
академік НАН України,
ШЕМШУЧЕНКО Юрій Сергійович,
директор Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ШЕМЯКІН Олександр Миколайович,
декан факультету морського права
Одеської національної морської академії

кандидат юридичних наук, доцент
МАЄВСЬКА Алла Анатоліївна,
доцент кафедри міжнародного права та
державного права зарубіжних країн
Національної юридичної академії
України ім. Ярослава Мудрого (м. Харків)

Захист відбудеться “28” листопада 2008 р. о 15 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.03 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий “21” жовтня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.І. Тархонич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку людської цивілізації особливого значення набувають питання збереження водних ресурсів планети, правова охорона яких можлива лише на основі поєднання зусиль кожної держави на національному рівні та міжнародного співтовариства в цілому. Щороку у материкові та морські поверхневі води з різних причин потрапляють тисячі тонн шкідливих і небезпечних речовин, посилюється засміченість водного середовища промисловими та побутовими відходами, а також генетично модифікованими організмами та матеріалами. Негативні екологічні наслідки надмірної експлуатації водних об'єктів уже давно перестали бути віддаленою перспективою і проявляються, зокрема, у різкому зменшенні запасів питної води, вичерпанні живих ресурсів моря та прісних водойм та забрудненні узбережжя.

Такий стан справ показує недостатню ефективність існуючого механізму міжнародно-правової охорони поверхневих вод від забруднення, що не в останню чергу зумовлено відсутністю дієвого інституту міжнародно-правової відповідальності за їх забруднення. Цей інститут має бути основним засобом міжнародно-правової охорони водного середовища від забруднення, оскільки, впливаючи на сферу матеріальних інтересів держави, він найбільш ефективно, порівняно з іншими засобами правової охорони вод, спонукає її вживати усіх необхідних заходів, спрямованих на попередження, припинення чи зменшення забруднення природного середовища водних об'єктів.

Актуальність обраної теми зумовлена відсутністю системного і комплексного дослідження проблем міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод. Посилює гостроту зазначеної проблеми і відсутність систематизованого міжнародного договору чи договорів, які б регламентували міжнародні правовідносини, пов'язані з реалізацією такої відповідальності, а діючі у сфері відповідальності за забруднення водного середовища конвенції часто мають фрагментарний характер, не узгоджені між собою, містять чимало прогалин і суперечностей, оперують неоднозначними термінами та потребують суттєвого удосконалення з урахуванням нинішньої екологічної ситуації та стану міжнародних відносин.

Вимагають уточнення підстави міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод. Основні здобутки вітчизняної міжнародно-правової науки у царині міжнародно-правової відповідальності потребують перегляду у зв'язку з прийняттям у 2001 р. Генеральною Асамблеєю ООН Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння. Серед українських та зарубіжних науковців відсутня єдина точка зору про коло суб'єктів, які можуть притягатися до міжнародно-правової відповідальності за транскордонне забруднення вод, про види, форми та обсяги такої відповідальності.

Незважаючи на наявність загальних принципів міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод, її реалізація щодо випадків забруднення різних видів водних об'єктів має суттєві особливості, а норми, які б регулювали відносини відповідальності за забруднення вод відкритого моря у сучасному міжнародному праві не розроблені. У доктрині міжнародного права та практиці міжнародних правовідносин відсутні чіткі критерії розмежування міжнародно-правової та цивільно-правової відповідальності за транскордонне забруднення вод, конвенційними та звичаєвими нормами міжнародного права недостатньо чітко врегульовані процедура вирішення міжнародних спорів щодо міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод та порядок її реалізації.

Загальним проблемам міжнародно-правової відповідальності приділялася значна увага в роботах таких учених-юристів, як Р. Аго, Д. Алланд, Г. Аранжіо-Руіз, Ю. Ю. Блажевич, Е. Вайлер, В. А. Василенко, Д. В. Боветт, Л. Н. Галенська, А. І. Дмитрієв, Ю. М. Колосов, Х. Ксу, П. М. Куріс, Дж. Кроуфорд, Д. Б. Левін, О. Е. Лейст, І. І. Лукашук, Ю. В. Манійчук, О. Пегна, А. Пеллет, С. Б. Раскалей, Б. Сімма, Ю. А. Решетов, Н. А. Ушаков та ін. Питанням міжнародно-правової відповідальності за заподіяння екологічної шкоди присвячені праці Д. С. Боклан, Т. Гехрінга, О. М. Васильєвої, А. І. Іойриша, С. Кірчнера, С. О. Колбасова, Ю. Крупки, М. Т. Мелешина, А. А. Шишка, О. Л. Радчик, Н. А. Соколової, Дж. С. Стабіле, В. М. Строчука, О. А. Супатаєвої, А. І. Хопвела, Ю. С. Шемшученка, М. Яхтенфруша тощо.

Окремі аспекти міжнародно-правової відповідальності за забруднення різних видів поверхневих водних об'єктів досліджувалися вітчизняними та зарубіжними науковцями М. М. Бринчуком, Я. Вонгом, Л. Гіждіваном, П. Крістенсен, Є. Г. Лаверичевим, Д. Ні, В. Ф. Сидорченком, Л. В. Сперанською, Дж. М. Фландерсом та деякими іншими. При цьому поза увагою більшості авторів залишалася ідея комплексного дослідження міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод як цілісного інституту сучасного міжнародного права.

Зазначені чинники зумовлюють актуальність дисертаційного дослідження проблем міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснювалося в рамках планової науково-дослідної теми відділу міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України "Міжнародно-правові проблеми співробітництва України з світовими та європейськими інституційними структурами" (номер державної реєстрації 0101U007291).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу існуючих міжнародно-правових

норм, які стосуються міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод, та практики їх застосування, ґрунтуючись на досягненнях вітчизняної та іноземної міжнародно-правової науки, сформулювати наукові положення і розробити практичні рекомендації щодо удосконалення правового регулювання цієї сфери міжнародних правовідносин та підвищення рівня ефективності механізму реалізації міжнародно-правової відповідальності за забруднення водного середовища.

Виходячи із поставленої мети, визначені такі завдання дисертаційного дослідження:

визначити поняття міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод та розкрити її юридичну природу;

дослідити та систематизувати специфічні ознаки міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод;

встановити підстави міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод, з'ясувати характер та склад шкоди, що заподіяна в результаті забруднення поверхневих вод та підлягає відшкодуванню в порядку реалізації міжнародно-правової відповідальності;

розкрити загальні засади, види та форми міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод, а також особливості реалізації міжнародно-правової відповідальності за забруднення вод відкритого моря, морських вод, що перебувають під юрисдикцією держави та материкових поверхневих вод;

виявити основні напрями підвищення ефективності діяльності міжнародних судів та арбітражів в процесі притягнення суб'єктів міжнародного права до відповідальності за забруднення поверхневих вод;

визначити шляхи удосконалення практики держав у сфері реалізації міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод, розробити рекомендації щодо оптимізації інституційного механізму міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод.

Об'єктом дослідження виступають міжнародні правовідносини, пов'язані з реалізацією міжнародно-правової відповідальності суб'єктів міжнародного права, діяльність яких призвела до забруднення поверхневих вод.

Предмет дослідження складає комплекс міжнародно-правових норм, що визначають природу, зміст та порядок реалізації міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод.

Методи дослідження. Філософсько-світоглядною основою дослідження є основні положення, принципи та парадигми діалектики, герменевтики, феноменології та синергетики. Обґрунтованість та достовірність наукових результатів забезпечувалися використанням філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових та конкретно-наукових методів пізнання. У ході роботи над дисертацією використовувалися різноманітні методи дослідження, головним серед яких

є діалектичний метод пізнання, застосування котрого дозволило здійснити дослідження проблем реалізації міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод на основі виявлення закономірностей взаємного впливу норм міжнародного права та міжнародних правовідносин у сфері охорони від забруднень водного середовища. Історичний метод використовувався під час дослідження процесів зародження, формування та розвитку інституту міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод. При здійсненні аналізу змісту поняття поверхневих вод також використовувався порівняльний метод. При тлумаченні норм міжнародного права та встановленні особливостей їх реалізації застосовувалися формально-юридичний, системний, структурно-функціональний методи пізнання. При дослідженні практики держав, міжнародних міжурядових організацій, міжнародних судів та арбітражів використовувалися індуктивний метод, а також методи аналізу та синтезу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дисертаційне дослідження є першим у вітчизняній юридичній науці системним та комплексним дослідженням сутності відносин міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод з урахуванням сучасних тенденцій розвитку міжнародного права та практики його застосування. Проведене дослідження дало можливість сформулювати ряд теоретичних підходів до визначення перспектив розвитку цього інституту та розробити практичні рекомендації щодо удосконалення правових норм та механізмів, спрямованих на охорону поверхневих вод від різних видів забруднень.

Наукову новизну дослідження складають такі його основні положення, висновки та рекомендації:

вперше:

встановлено, що в сучасних умовах розвитку міжнародних відносин відбувається становлення комплексу міжнародно-правових норм, які регулюють відносини міжнародно-правової відповідальності суб'єктів міжнародного права за забруднення поверхневих вод. Основою зазначеного комплексу норм виступає закріплений міжнародно-правовим звичаєм обов'язок суб'єкта міжнародного права використовувати свою територію таким чином, щоб не заподіювати шкоду природному середовищу інших суб'єктів міжнародного права;

доведено, що до відносин міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод не застосовуються правила абсолютної міжнародно-правової відповідальності, оскільки остання може реалізуватися винятково на підставі міжнародних конвенцій, тоді як міжнародно-правова відповідальність за забруднення поверхневих вод може наставати і на підставі звичаєвих норм міжнародного права;

встановлено, що в сучасному міжнародному праві поняття забруднення вод розуміється як здійснення будь-якого негативного впливу на водні об'єкти. Виходячи з цього, запропоновано таку класифікацію діянь, пов'язаних із забрудненням поверхневих вод, вчинення яких тягне

настання міжнародно-правової відповідальності: а) забруднення поверхневих вод матеріалами, що розчиняються у воді або утворюють суспензії чи пульпи; б) забруднення поверхневих вод матеріалами, що не розчиняються у воді; в) забруднення поверхневих вод біологічно небезпечними (бактеріологічними, мікробіологічними) речовинами та матеріалами; г) забруднення поверхневих вод генетично-модифікованими речовинами, матеріалами та організмами, що можуть негативно впливати на живі організми водних об'єктів; д) радіаційне забруднення поверхневих вод; е) теплове забруднення поверхневих вод;

обґрунтовано, що заподіяна внаслідок забруднення поверхневих вод шкода є конститутивним елементом складу відповідного міжнародного правопорушення. До складу шкоди, яка має бути відшкодована в результаті реалізації міжнародно-правової відповідальності, включаються: а) втрата життя чи тілесні ушкодження; б) втрата чи пошкодження майна, за винятком втрати чи пошкодження майна особи, безпосередньо винної у вчиненні дій, що призвели до забруднення вод; в) витрати на обґрунтовані попереджувальні заходи, крім витрат на звичайні профілактичні заходи; г) витрати на обґрунтовані заходи, спрямовані на відновлення якості забрудненого водного об'єкту, що були вжиті або мають бути вжиті потерпілою стороною; д) упущена внаслідок забруднення вигода від використання будь-яких корисних властивостей водного середовища (забір води, вилов риби та інших живих ресурсів, рекреаційне чи навігаційне використання тощо);

обґрунтовано, що вина виступає факультативним елементом складу міжнародного правопорушення, пов'язаного із забрудненням поверхневих вод, який не впливає на кваліфікацію самого міжнародно-протиправного діяння, але має враховуватися під час визначення форм, змісту та обсягу міжнародно-правової відповідальності за нього;

доведено, що міжнародно-правова відповідальність держави чи міжнародної міждержавної організації може наставати лише у випадку істотного забруднення поверхневих вод, при цьому в якості критерію визначення істотності заподіяної шкоди запропоновано використовувати передбачений діючими міжнародними конвенціями максимальний розмір цивільно-правової відповідальності за відповідний вид забруднення водних об'єктів;

запропоновано внести доповнення до ст.110 Конвенції ООН з морського права 1982 р., розширивши підстави огляду будь-яким військовим судном іноземного судна на випадки, коли є обґрунтовані підстави вважати, що діяльність, пов'язана з експлуатацією цього судна, призводить до істотного забруднення середовища відкритого моря;

сформульовано пропозицію створення міжнародного фонду з охорони середовища відкритого моря, кошти якого мають формуватися за рахунок членських внесків держав-учасниць та компенсаційних платежів суб'єктів міжнародного права, які допустили істотне забруднення вод відкритого моря;

удосконалено поняття поверхневих вод, що визначається як сукупність усіх водних об'єктів, що перебувають у рідкому стані і поверхня яких контактує з атмосферним повітрям, а також обґрунтовано, що до складу поверхневих вод мають включатися як морські поверхневі води (води морів та океанів), так і материкові поверхневі води (води річок, озер, струмків, ставків, водосховищ тощо);

здобули подальший розвиток:

ідеї субсидіарної міжнародно-правової відповідальності, у контексті яких зроблено висновок, що держава несе субсидіарну міжнародно-правову відповідальність за істотне забруднення поверхневих вод, допущене органами державної влади цієї держави, а також приватними фізичними чи юридичними особами, що перебувають під її юрисдикцією або контролем. Субсидіарний характер міжнародно-правової відповідальності означає, що держава має відшкодувати ту частину заподіяної шкоди, яка не була відшкодована в порядку реалізації цивільно-правової відповідальності безпосереднього забруднювача;

концепції посиленої міжнародно-правової відповідальності за серйозне порушення норм міжнародного права. Автором доведено, що у випадку забруднення поверхневих вод в особливо великому розмірі суб'єкт міжнародного права, діяльність якого призвела до такого забруднення, зобов'язаний не лише відшкодувати в повному обсязі заподіяну ним шкоду, а й понести додаткову відповідальність у формі сплати додаткової компенсації в розмірі, що перевищує дійсний розмір завданої шкоди.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації пропозиції, висновки та рекомендації можуть бути використані для удосконалення механізму реалізації міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод, а також під час розробки та впровадження нових міжнародних конвенцій у сфері охорони від забруднення водних ресурсів та навколишнього середовища в цілому. Окремі положення дисертації можуть бути використані у правозастосовчій діяльності міжнародних судів чи арбітражів та в практиці держав під час розв'язання спорів про відшкодування шкоди, заподіяної транскордонним забрудненням поверхневих вод.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження запроваджуються у навчальному процесі під час проведення лекційних та семінарських занять з курсів “Міжнародне право” та “Порівняльне правознавство” на юридичному факультеті Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Апробація результатів дисертації. Положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися у відділі міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Основні положення дисертації оприлюднені на Дванадцятій регіональній науково-практичній конференції

(м. Львів, 9-10 лютого 2006 р.; тези опубліковані), Другій міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів (м. Луцьк, 17-18 березня 2006 р.; тези опубліковані), Міжнародній науковій конференції молодих учених “П’яти осінні юридичні читання” (м. Хмельницький, 27-28 жовтня 2006 р., тези опубліковані), Першій міжнародній науково-практичній конференції студентів і молодих вчених (м. Суми, 8-9 грудня 2006 р.; тези опубліковані), Третій міжнародній науково-практичній конференції аспірантів, студентів та здобувачів “Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку” (м. Луцьк, 23-24 березня 2007 р.; тези опубліковані), Другій всеукраїнській цивілістичній науковій конференції студентів та аспірантів (м. Одеса, 30-31 березня 2007 р.; тези опубліковані), Другому міжнародному науковому семінарі “Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку” (м. Сімферополь та м. Алушта, 25-29 квітня 2007 р.; тези опубліковані), Другій міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми професійного становлення сучасного юриста” (м. Суми, 12-13 травня 2007 р.; тези опубліковані), Другій міжнародній науково-практичній конференції студентів і аспірантів “Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти” (м. Суми, 21-22 грудня 2007 р.; тези опубліковані).

Публікації. Основні результати та висновки дисертаційного дослідження знайшли відображення у чотирьох наукових статтях, з яких три опубліковано у фахових виданнях України, та дев’яти опублікованих тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена її метою та завданнями і складається із вступу, двох розділів, що містять у собі шість підрозділів, висновку та списку використаних джерел. **Загальний обсяг дисертації** становить 211 сторінок, в тому числі список використаних джерел – 28 сторінок (239 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, проведено огляд стану та головних напрямків розробки обраної теми в сучасній вітчизняній та іноземній міжнародно-правовій літературі, визначено об’єкт, предмет, методологічну базу дослідження, сформульовано його мету і завдання, розкрито наукову новизну дисертації, її практичну цінність, зазначено відомості про апробацію та публікації результатів дисертації, наведено інформацію про її структуру та обсяг.

Розділ 1 “Теоретичні засади міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод” присвячено теоретичному аналізу сутності та юридичної природи міжнародно-правової відповідальності, розкриттю її підстав, видів та форм реалізації.

У підрозділі 1.1 **“Поняття, ознаки та історичні особливості формування інституту міжнародно-правової відповідальності за**

заподіяння шкоди природному середовищу” автор виходить з тієї позиції, що міжнародно-правова відповідальність за забруднення поверхневих вод є частиною більш широкого інституту міжнародно-правової відповідальності за заподіяння шкоди природному середовищу, а отже, їй притаманні усі основні ознаки останньої. Автор пропонує розглядати міжнародно-правову відповідальність за заподіяння екологічної шкоди як особливий вид міжнародних правовідносин, учасниками яких є, з одного боку, суб’єкти міжнародного права, діяльність яких призвела до заподіяння екологічної шкоди, а з іншого – суб’єкти міжнародного права, яким ця шкода заподіяна.

Здійснений дисертантом аналіз історії розвитку міжнародних правовідносин у сфері охорони навколишнього середовища, дозволяє зробити висновок, що основним джерелом міжнародно-правових норм у сфері охорони довкілля є міжнародні договори, тоді як важливим джерелом норм, які регулюють відносини міжнародної відповідальності за його забруднення залишається міжнародно-правовий звичай, оскільки в основі усієї системи норм про міжнародну відповідальність за екологічну шкоду лежить норма звичаєвого міжнародного права, яка зобов’язує суб’єкта міжнародного права використовувати свою територію таким чином, щоб не заподіювати шкоду природному середовищу інших держав. Зазначений міжнародно-правовий обов’язок унеможлиблює застосування до відносин міжнародної відповідальності за заподіяння екологічної шкоди правил абсолютної міжнародної відповідальності, оскільки остання може виникати виключно на підставі міжнародних договорів.

Підрозділ 1.2 *“Підстави міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод”* розпочинається з розкриття понять “поверхневі води” та “забруднення поверхневих вод”. На основі порівняльного аналізу міжнародних актів та актів законодавства різних країн дисертант пропонує до складу поверхневих вод включати усі водні об’єкти (як морські, так і материкові), що знаходяться у рідкому стані і поверхня яких контактує з атмосферою. Автор також робить висновок, що поняття “забруднення поверхневих вод”, яке є єдиною фактичною підставою міжнародно-правової відповідальності, охоплює будь-який негативний вплив на природне середовище поверхневих водних об’єктів. Виходячи з цього, виділяються такі види забруднень поверхневих вод: 1) забруднення матеріалами, що розчиняються у воді або утворюють суспензії чи пульпи; 2) забруднення матеріалами, що не розчиняються у воді; 3) забруднення біологічно небезпечними (бактеріологічними, мікробіологічними) речовинами та матеріалами; 4) забруднення генетично-модифікованими речовинами, матеріалами та організмами, що можуть негативно впливати на живі організми водних об’єктів; 5) радіаційне забруднення; 6) теплове забруднення. Особливості об’єктивної сторони таких правопорушень дозволяють зробити висновок, що шкода є конститутивним елементом складу міжнародного правопорушення, пов’язаного із забрудненням поверхневих вод, а вина є факультативним

елементом його складу, що не впливає на кваліфікацію діяння, але має враховуватися під час визначення виду, форми та розміру відповідальності.

Специфіка відносин міжнародно-правової відповідальності зумовлює, що вони можуть виникати лише у випадку істотного забруднення поверхневих вод, при цьому критерії істотності шкоди значною мірою залежать від типу водного об'єкту та його місця в екосистемі. Дисертант обґрунтовує доцільність використання в якості критерію істотності шкоди передбачену міжнародними конвенціями межу цивільної відповідальності за конкретні види забруднень визначених типів поверхневих вод (наприклад, забруднення моря нафтою чи відходами, радіаційне забруднення тощо). Дослідивши роботи вітчизняних та іноземних авторів, автор приходять до висновку, що міжнародно-правова відповідальність держави за забруднення поверхневих вод має наставати, якщо це забруднення вчинене її органами чи посадовими особами, а також фізичними чи юридичними особами, що перебувають під її контролем (юрисдикцією).

У підрозділі 1.3 ***“Види та форми міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод”*** досліджується система видів та форм міжнародно-правової відповідальності, що можуть бути застосовані за таке забруднення. На основі аналізу чинних міжнародних договорів, практики міжнародних судів і арбітражів, ґрунтуючись на прийнятих у 2001 р. Генеральною Асамблеєю ООН Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, автор робить висновок про можливість виникнення в результаті істотного забруднення поверхневих вод двох видів міжнародно-правової відповідальності – нематеріальної та матеріальної. Основною метою реалізації нематеріальних форм відповідальності є відновлення нематеріального становища, яке існувало до моменту забруднення, тому до таких форм можуть бути віднесені принесення вибачень, надання гарантій неповторення забруднень у майбутньому, висловлення жалю чи співчуття, а також притягнення до юридичної відповідальності за національним законодавством винних фізичних чи юридичних осіб, чії дії призвели до забруднення поверхневих вод.

Форми матеріальної міжнародно-правової відповідальності можуть спрямовуватися на відшкодування заподіяної іншим суб'єктам внаслідок забруднення не тільки матеріальної, а й нематеріальної шкоди. На думку дисертанта, основною формою матеріальної міжнародної відповідальності за забруднення поверхневих вод є компенсація заподіяної шкоди у грошовій, товарній чи змішаній формах. На основі аналізу міжнародних договорів та рішень міжнародних судів автор доводить, що до складу шкоди, яка підлягає відшкодуванню, мають включатися: 1) втрата життя чи тілесні ушкодження; 2) втрата чи пошкодження майна, за винятком втрати чи пошкодження майна особи, безпосередньо винної у вчиненні дій, що призвели до забруднення вод; 3) витрати на обґрунтовані

попереджувальні заходи, крім витрат на звичайні профілактичні заходи; 4) обґрунтовані витрати на відновлення якості забрудненого водного об'єкту, що були вжиті або мають бути вжиті потерпілою стороною; 5) упущена внаслідок забруднення вигода від використання будь-яких корисних властивостей водного середовища; б) зменшення економічної цінності забрудненого водного об'єкту. Залежно від обставин справи, в якості форми відповідальності може застосовуватися і реституція, зміст якої полягатиме у вжитті винним суб'єктом заходів, спрямованих на відновлення якості забрудненого водного об'єкта.

Розділ 2 “Правове регулювання міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод” присвячується дослідженню особливостей реалізації відповідальності за забруднення різних типів поверхневих вод залежно від їх правового режиму.

У підрозділі 2.1 **“Міжнародно-правова відповідальність за забруднення внутрішніх морських вод, вод відкритого моря та виключної економічної зони”** розглядається механізм реалізації міжнародної відповідальності за забруднення ділянок моря, виключні права або права на використання природних ресурсів яких належать прибережній державі, внаслідок чого тільки вона може бути потерпілою внаслідок забруднення.

Проаналізувавши міжнародні договори, які стосуються відповідальності за забруднення морських вод нафтою, відходами, радіаційного та інших видів забруднення, а також практику держав та міжнародних судів у цій сфері, автор робить висновок про субсидіарний характер міжнародно-правової відповідальності держави за такі забруднення. Субсидіарний характер відповідальності означає, що держава має відшкодувати ту частину заподіяної внаслідок забруднення шкоди, яка залишилася невідшкодованою після реалізації цивільно-правової відповідальності фізичних чи юридичних осіб, які перебувають під юрисдикцією держави і чий безпосередні дії призвели до забруднення. Якщо ж такі особи в силу норм міжнародного права чи національного законодавства звільняються від цивільно-правової відповідальності (військові судна або судна, що використовуються державою для некомерційних потреб тощо), заподіяна шкода має бути відшкодована державою у повному обсязі.

Особливу увагу дисертант приділяє проблемам реалізації міжнародно-правової відповідальності за забруднення водного середовища відкритого моря, чому присвячено підрозділ 2.2 **“Міжнародно-правова відповідальність за забруднення вод відкритого моря”**. Специфіка відносин відповідальності за таке забруднення зумовлюється тим, що міжнародне зобов'язання не заподіювати шкоду природному середовищу відкритого моря має характер зобов'язання *erga omnes*, тобто зобов'язання, яке кожний суб'єкт міжнародного права несе перед усім міжнародним співтовариством в цілому. Тому реалізація міжнародно-правової відповідальності за забруднення вод відкритого моря має забезпечувати

відновлення законних прав та інтересів у сфері використання відкритого моря усіх держав світу. З цією метою автор пропонує створити міжнародний фонд з охорони середовища відкритого моря, кошти якого б використовувалися на відновлення якості забруднених морських вод, а також на проведення дослідження у цій сфері. Для цього доцільно передбачити подвійний механізм формування бюджету зазначеного фонду – за рахунок членських внесків держав-учасниць та компенсаційних платежів забруднювачів.

Сучасне міжнародне морське право не містить дієвих засобів припинення експлуатації суден та інших установок, діяльність яких призводить до істотного забруднення вод відкритого моря. З метою усунення цієї прогалини дисертант пропонує внести зміни до ст. 110 Конвенції ООН з морського права 1982 р., розширивши підстави огляду будь-яким військовим судном іноземного судна у відкритому морі випадками, коли є обґрунтовані підстави вважати, що діяльність, пов'язана з експлуатацією цього судна, призводить до істотного забруднення середовища відкритого моря.

Підрозділ 2.3 **“Міжнародно-правова відповідальність за забруднення материкових поверхневих вод”** стосується проблем транскордонного забруднення поверхневих водних об'єктів, розташованих у межах сухопутних територій держав. При цьому автор доводить, що поняття “транскордонне забруднення” має застосовуватися як щодо забруднення водних об'єктів, що протікають на території двох чи більше держав (міжнародних рік, озер тощо), так і до дистанційного забруднення поверхневих водних об'єктів, що не виходять за межі території однієї держави, наприклад, через атмосферу.

Крім того, дисертант, ґрунтуючись на положеннях чинних конвенцій та рішень міжнародних судів і арбітражів, доводить, що принципи реалізації міжнародної відповідальності, елементи завданої забрудненням шкоди, що підлягають компенсації, так само як і порядок реалізації відповідальності, мають бути аналогічними відповідальності за забруднення морських вод.

У **Висновках** сформульовані найбільш суттєві результати і положення дисертаційного дослідження, наведені теоретичні узагальнення та нові підходи до вирішення завдань, пов'язаних із міжнародно-правовою відповідальністю за забруднення поверхневих вод. У першу чергу, привертається увага до таких положень:

Інститут міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод на сучасному етапі розвитку міжнародного права знаходиться на стадії формування. Основним його джерелом продовжує виступати міжнародно-правовий звичай, що витікає із норми загального міжнародного права про заборону заподіяння шкоди природному середовищу інших суб'єктів міжнародного права чи міжнародному співтовариству в цілому.

Суб'єктами відносин міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод можуть бути лише держави, міжнародні міжурядові організації, нації (народи), що борються за своє визволення та державоподібні утворення. Зміст цих відносин складають права та обов'язки суб'єктів міжнародних правовідносин, які виникають внаслідок вчинення суб'єктом міжнародного права міжнародно-протиправного діяння, пов'язаного із забрудненням поверхневих вод, і полягають, з одного боку, у покладенні на нього обов'язку відшкодувати заподіяну внаслідок забруднення шкоду та зазнати інших негативних наслідків матеріального, нематеріального чи організаційного характеру, а з іншого – у наділенні потерпілого суб'єкта міжнародних правовідносин правом ініціювати притягнення винного суб'єкта до міжнародно-правової відповідальності.

У випадку забруднення державою водного середовища, що належить іншій державі, право ініціювати виникнення відносин міжнародно-правової відповідальності належить потерпілій державі чи третій державі, що діє за її дорученням, а у випадку забруднення водного середовища, що є загальним надбанням людства, потерпілою стороною має визнаватися міжнародне співтовариство в цілому, а право ініціювати відносини міжнародно-правової відповідальності за таке забруднення від його імені належить будь-якій державі, їх групі чи міжнародній організації, компетенція якої пов'язана з використанням чи охороною водного середовища.

Єдиною фактичною підставою міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод є вчинення державою міжнародного правопорушення, в результаті якого було заподіяно забруднення поверхневого водного об'єкту чи декількох таких об'єктів, при цьому до складу поверхневих вод мають відноситися усі водні об'єкти, які перебувають у рідкому стані і поверхня яких контактує з атмосферним повітрям, тобто материкові та морські поверхневі води. Об'єктивна сторона міжнародного правопорушення, пов'язаного із забрудненням поверхневих вод, складається з міжнародно-протиправного діяння, що полягає у порушенні обов'язку не заподіювати шкоду природному середовищу інших суб'єктів міжнародного права, шкідливих наслідків забруднення та причинно-наслідкового зв'язку між ними. Міжнародно-правова відповідальність за забруднення поверхневих вод може наставати лише у випадку, коли діяльність, що призвела до такого забруднення, здійснюється на території під контролем чи юрисдикцією однієї держави, а шкідливі наслідки настають на території іншої держави або держав, чи на території з міжнародним режимом.

Шкода є обов'язковим конститутивним елементом складу міжнародного правопорушення, пов'язаного із забрудненням поверхневих вод, а сама міжнародно-правова відповідальність держави за таке правопорушення може наставати лише за умови, що заподіяна внаслідок забруднення шкода є істотною. Чинні міжнародні договори не містять

єдиних критеріїв істотності шкоди, заподіяної внаслідок забруднення поверхневих вод, тому питання про те, чи є заподіяна шкода істотною, має вирішуватися у кожному конкретному випадку з урахуванням конкретних обставин справи. У разі, якщо міжнародними конвенціями, які стосуються того чи іншого виду забруднення поверхневих вод, передбачено максимальну межу цивільно-правової відповідальності приватних фізичних або юридичних осіб, чії безпосередні дії призвели до забруднення, то ця межа має використовуватися у якості критерію розмежування міжнародно-правової та цивільно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод та межі істотності відповідного міжнародного правопорушення.

Вина не є обов'язковим елементом суб'єктивної сторони міжнародного правопорушення, якщо інше спеціально не передбачено чинним міжнародним договором, тому вона може не враховуватися при кваліфікації діяння як міжнародно-протиправного, але повинна враховуватися при визначенні обсягу, виду та форм міжнародно-правової відповідальності суб'єкта міжнародного права, що вчинив це діяння. Міжнародно-протиправне діяння держави чи міжнародної організації слід вважати винним, якщо воно є наслідком дій або бездіяльності осіб, що перебувають під їх контролем або юрисдикцією.

У випадку істотного транскордонного забруднення поверхневих вод з вини приватних фізичних чи юридичних осіб, міжнародно-правова відповідальність держави, під юрисдикцією якої вони перебувають, має субсидіарний характер до цивільно-правової відповідальності цих осіб і полягає у покладенні на державу обов'язку відшкодувати ту частину матеріальної шкоди, яка не була з тих чи інших причин покрита винною фізичною чи юридичною особою в порядку цивільного судочинства. Правила субсидіарної міжнародно-правової відповідальності не застосовуються до відносин відповідальності за забруднення вод, заподіяні органами державної влади, військовими формуваннями та суднами, а також державними некомерційними суднами. У таких випадках має наставати безпосередня міжнародно-правова відповідальність винної держави, якщо остання не прийняла рішення про застосування до своїх органів, військових та державних некомерційних суден правил цивільно-правової відповідальності.

Основною формою матеріальної відповідальності, спрямованої на ліквідацію матеріальних наслідків забруднення вод, є ординарна репарація (компенсація), що може здійснюватися у формі прямої грошової компенсації, компенсації матеріальними цінностями чи комбінованої грошово-натуральної компенсації, надання матеріальної чи грошової допомоги на подолання наслідків забруднення. Розмір компенсації має покривати ту частину заподіяної шкоди, що не була відшкодована в процесі реалізації цивільно-правової відповідальності осіб, чії безпосередні дії призвели до забруднення, а якщо механізм цивільно-правової відповідальності за забруднення не застосовувався, держава має

відшкодувати заподіяну забрудненням шкоду у повному обсязі. Надання компенсації у розмірі, меншому від дійсної шкоди, допускається лише зі згоди потерпілої держави. В окремих випадках в якості форми матеріальної відповідальності може застосовуватися реституція в натурі у вигляді відновлення правопорушником якості забруднених поверхневих вод, передусім, шляхом вилучення з водного об'єкту забруднюючих речовин та предметів. При цьому сума компенсації за забруднення поверхневих вод має бути зменшена пропорційно результатам відновлювальних робіт, здійснених правопорушником.

Нематеріальна відповідальність за забруднення поверхневих вод спрямовується на відновлення нематеріальних прав потерпілого суб'єкта міжнародного права і може здійснюватися у формі ресторації та сатисфакції. Ресторація може застосовуватися тоді, коли забруднення поверхневих вод було зумовлене виданням державою-правопорушницею акту законодавчої, виконавчої чи судової влади або укладенням міжнародного договору, що дозволяв таке забруднення. У цьому випадку змістом ресторації буде скасування державою-правопорушницею відповідного національного акту чи анулювання міжнародного договору. Сатисфакція може проявлятися у формі вибачень, офіційного вираження жалю, притягнення юридичних чи фізичних осіб, безпосередньо причетних до забруднення поверхневих вод, до юридичної відповідальності за національним законодавством, висловлення гарантій неповторення тощо.

Існуючі міжнародно-правові норми не містять чіткого порядку застосування примусових заходів, спрямованих на припинення діяльності, що призводить до істотного забруднення морських вод. У випадку, якщо така діяльність призводить до забруднення материкових поверхневих вод, внутрішніх морських вод чи вод територіального моря або виключної економічної зони, вимога про її припинення може бути пред'явлена потерпілою державою, а якщо до забруднення вод відкритого моря – то будь якою державою чи міжнародною організацією в інтересах міжнародного співтовариства в цілому. З метою закріплення ефективного механізму реалізації цього права доцільно встановити повноваження військових суден будь-якої держави піддавати іноземні судна, не наділені міжнародним імунітетом, огляду, якщо наявні обґрунтовані підстави підозрювати, що діяльність, пов'язана з експлуатацією цього судна, призводить до істотного забруднення середовища відкритого моря.

Особливість міжнародно-правової відповідальності за забруднення вод відкритого моря полягає у тому, що потерпілою стороною у даному випадку виступає усе міжнародне співтовариство в цілому. Тому сума компенсації, сплачена винним суб'єктом міжнародного права, діяння якого призвело до забруднення вод відкритого моря, має використовуватися в інтересах усього людства. Досягнення зазначеної мети можливе за умови створення спеціального міжнародного фонду з охорони відкритого моря, за рахунок якого б здійснювалося фінансування витрат на дослідження, охорону та відновлення середовища відкритого моря.

Основні положення дисертаційного дослідження відображені у наступних публікаціях автора:

1. Чернявський А. Л. Міжнародно-правова відповідальність за забруднення поверхневих вод як фактор сучасного державотворення України / А. Л. Чернявський // Держава і право : збірник наук. праць : Юридичні і політичні науки ; – [Спецвипуск]. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2007. – С. 587–592.

2. Чернявський А. Л. Форми матеріальної міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод / А. Л. Чернявський // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9. – С. 29–32.

3. Чернявський А. Л. Покладення на державу обов'язку припинити діяльність, що призводить до забруднення вод відкритого моря, як форма її міжнародно-правової відповідальності / А. Л. Чернявський // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 11. – С. 115–119.

4. Чернявський А. Л. Особливості міжнародно-правової відповідальності за значне забруднення поверхневих вод / А. Л. Чернявський // Південноукраїнський правничий часопис. – 2007. – № 2. – С. 118–120.

5. Чернявський А. Л. Взаємодія міжнародно-правової та цивільно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод / А. Л. Чернявський // Зб. тез наук. робіт учасників II Всеукр. цивілістичної наук. конф. студентів та аспірантів (м. Одеса, 30–31 березня 2007 р.) / Одеська національна юридична академія. – Одеса : Фенікс, 2007. – С. 380–381.

6. Чернявський А. Л. Види міжнародно-протиправних діянь, пов'язаних із забрудненням поверхневих вод / А. Л. Чернявський // Актуальні проблеми професійного становлення особистості сучасного юриста : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Суми, 12–13 травня 2007 р.) / Харківський національний університет внутрішніх справ. Сумський юридичний факультет – Суми : Слобожанщина, 2007. – С. 119–121.

7. Чернявський А. Л. Зміст поняття “поверхневі води”: порівняльно-правовий та міжнародно-правовий аспекти / А. Л. Чернявський // Порівняльно-правові дослідження. – 2007. – № 1–2. – С. 320–321.

8. Чернявський А. Л. Механізм міжнародно-правового регулювання юридичної відповідальності за забруднення морських вод нафтою як фактор захисту права людини на безпечне довкілля / А. Л. Чернявський // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XII регіональн. наук.-практ. конф. (м. Львів, 9–10 лютого 2006 р.) / Юридичний фак-т Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка. – Львів : Юридичний фак-т Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2006. – С. 488–491.

9. Чернявський А. Л. Міжнародно-правова відповідальність держави за забруднення поверхневих вод, вчинене приватними особами /

А. Л. Чернявський // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти : зб. тез доповідей за матеріалами I Міжнародної наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених, (м. Суми, 8–9 грудня 2006 р.) / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – С. 185–187.

10. Чернявський А. Л. Міжнародно-правові проблеми реалізації контрзаходів, спрямованих на припинення діяльності, що призводить до істотного забруднення вод відкритого моря / А. Л. Чернявський // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти : зб. тез доповідей за матеріалами II Міжнародної наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених, (м. Суми, 21–22 грудня 2007 р.) / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 115–117.

11. Чернявський А. Л. Проблеми об'єктивної міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод / А. Л. Чернявський // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. тез наук. доповідей за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Луцьк, 23–24 березня 2007 р.). / Волинський держ. ун-т ім. Лесі України. – Луцьк : Волинський держ. ун-т ім. Лесі України, 2007. – С. 59–61.

12. Чернявський А. Л. Розмежування міжнародно-правової та цивільно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод / А. Л. Чернявський // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. тез наук. доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Луцьк, 17–18 березня 2006 р.) / Волинський держ. ун-т ім. Лесі України. – Луцьк : РВВ „Вежа” Волинського держ. ун-ту ім. Лесі України, 2006. – С. 73–75.

13. Чернявський А. Л. Шкода як елемент складу міжнародного правопорушення, пов'язаного із забрудненням поверхневих вод / А. Л. Чернявський // Молодь у юридичній науці : зб. тез Міжнар. наук. конф. молодих учених “П'яті осінні юридичні читання” (м. Хмельницький, 27–28 жовтня 2006 р.) : [у 5 част.]. Частина друга: “Конституційне право. Адміністративне право та процес. Фінансове право. Міжнародне право. Порівняльне правознавство”. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2006. – С. 218–221.

Чернявський А. Л. Міжнародно-правова відповідальність за забруднення поверхневих вод. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2008.

Дисертацію присвячено проблемам реалізації механізму міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод. У роботі досліджуються поняття, сутність та юридична природа міжнародно-правової відповідальності за забруднення поверхневих вод, розкриваються її підстави, види та форми. Детально аналізується механізм застосування

міжнародно-правової відповідальності за забруднення морських та материкових поверхневих вод. Розкривається склад заподіяної внаслідок забруднення поверхневих вод шкоди, що підлягає відшкодуванню в порядку реалізації міжнародно-правової відповідальності. Обґрунтовано ряд пропозицій щодо внесення змін і доповнень до міжнародних договорів, які регулюють відносини відповідальності за забруднення поверхневих вод. Зроблено висновок про необхідність інституційних змін в системі міжнародних організацій, діяльність яких спрямовується на попередження забруднення поверхневих вод.

Ключові слова: міжнародно-правова відповідальність, міжнародне правопорушення, забруднення поверхневих вод, транскордонна шкода, морські води, міжнародні ріки, міжнародні озера.

Чернявский А. Л. Международно-правовая ответственность за загрязнение поверхностных вод. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. – Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины. – Киев, 2008.

Диссертация посвящена исследованию проблем реализации механизма международно-правовой ответственности за загрязнение поверхностных вод. В работе исследуются понятие, сущность и юридическая природа международно-правовой ответственности за загрязнение поверхностных вод, раскрываются ее основания. Проанализирована система источников международно-правовых норм, касающихся ответственности за загрязнение поверхностных вод.

Сделан вывод о формировании в условиях современного международного права единого комплекса международно-правовых норм об ответственности за загрязнение поверхностных вод. Обоснована недопустимость применения правил объективной ответственности к отношениям международно-правовой ответственности за загрязнение поверхностных вод. Охарактеризовано соотношение гражданско-правовой ответственности физических и юридических лиц, виновных в существенном загрязнении поверхностных вод, и международно-правовой ответственности государства, под контролем либо юрисдикцией которого эти лица пребывают.

Рассмотрены основания возникновения международной ответственности за загрязнение поверхностных вод, определен круг субъектов международного права, наделенных правом инициировать возникновение таких отношений. Раскрываются понятия “поверхностные воды” и “загрязнение поверхностных вод”, определены элементы состава международного правонарушения, связанного с загрязнением поверхностных вод, предложена классификация международно-противоправных деяний, составляющих объективную сторону данного правонарушения.

Уточнено понятие и состав вреда, причиненного загрязнением поверхностных вод, обоснована необходимость внедрения единого для всех типов поверхностных вод порядка определения такого вреда. Предложено в состав вреда, причиненного загрязнением поверхностных вод и подлежащего возмещению включать ущерб от потери жизни или телесных повреждений, потери или повреждения имущества, затраты на восстановление качества загрязненного водного объекта, упущенную выгоду от использования полезных свойств загрязненного водного объекта и уменьшение его экономической стоимости.

Детально проанализированы виды и формы международно-правовой ответственности за загрязнение поверхностных вод, определены наиболее важные черты материальной ответственности; установлено порядок и основные способы реализации компенсации причиненного вследствие загрязнения поверхностных вод вреда. Рассмотрены ключевые особенности отношений международно-правовой ответственности за загрязнение поверхностных вод в особо крупных размерах, определены особенности реализации такой ответственности.

Детально описаны особенности реализации международно-правовой ответственности за загрязнение поверхностных вод открытого моря, исключительной экономической зоны, территориального моря, внутренних морских и материковых вод. Описаны особенности международно-правовой ответственности за загрязнение водной среды замкнутых и полужамкнутых морей, а также сточных и бессточных материковых водных объектов.

Обосновано ряд предложений о необходимости внесения изменений и дополнений в действующие международные конвенции, касающиеся охраны поверхностных вод от загрязнения. В частности, предложено расширить перечень оснований осмотра в водах открытого моря иностранных судов военными судами. Также предложено создание международного фонда по финансированию охраны и изучения природной среды открытого моря.

Ключевые слова: международно-правовая ответственность, международное правонарушение, загрязнение поверхностных вод, трансграничный ущерб, морские воды, международные реки, международные озера.

Chernyavsky A. L. International Responsibility for Surface Water Pollution. – Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in Law, speciality 12.00.11 – International law. – V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2008.

The paper is devoted to the problems of the realization of the international responsibility mechanism for surface water pollution. Terms, essence and legal nature of the international responsibility for surface water pollution, causes, kinds and forms are studied. The application mechanism of the international

responsibility for surface sea water and surface continental water is analyzed in detail. Contents of damage caused by surface water pollution which must be recompensed by the international responsibility implementation is discovered. It was grounded the range of propositions, concerning changes and amendments to some international treaties, regulating the international responsibility for surface water pollution relations. It was made the conclusions about the necessity of institutional changes in the system of international organizations dealing with warning of surface water pollution.

Key words: international responsibility, internationally wrongful act, surface water pollution, transboundary damage frontal harm, sea water, international rivers, international lakes.